

GAZİANTEP İLİNDE SEDEF KAKMACILIĞI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Grv. Şirin ŞAHAN
Cumhuriyet Üniversitesi
Sivas Meslek Y.O.

Yard. Doç. Dr. Feryal SÖYLEMEZOĞLU
Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Y.O.
El Sanatları Bölümü

1. GİRİŞ

El sanatları, insanın hatta toplumun duygu ve düşüncelerinin teknik ve madde ile beraber yoğrulmasıyla oluşan, belirli bir kültürün özelliklerini yansıtan ve insanın, güzeli arayış gereksinimini karşılamak üzere değişik hammaddelerin, değişik usullerle, işlenmesinden oluşan ürünlere ve yapılan işleme denilmektedir.

İnsanlık tarihi içerisinde insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için ilkel aletlerle başlayan el sanatları zaman içerisinde değişime uğrayarak çeşitlilik kazanmış zevk ve duygularla bütünleşerek birer sanat haline gelmiştir.(Doğan 1999)

İnsanoğlunu varolduğu tarihten günümüze kadar uygarlık el sanatlarıyla iç içe yaşamış ve yaşamaktadır. Genel anlamda düşünülürse insan yiyecek, barınma, avlanma, giyecek, süsleme, eğlence vb. gereksinimlerini karşılarken hep el sanatlarından ve onun ürünlerinden yararlanmışlardır. Yine insan, varolduğu günden bu yana her gittiği ve egemenlik kurduğu yere en basitinden en karmaşık ve gösterişlisine kadar el sanatlarını ve bu sanatlara ilişkin kültürünü de taşımıştır(Arılı 1981)

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan her devirde el sanatlarıyla yapılmış bir ürüne rastlamak mümkündür. İnsanlığın gelişimine paralel olarak el sanatları da gelişme göstermiştir. Toplumların kültürel niteliğini tanıtan birer belge niteliği taşımaları nedeni ile insanlar gittikleri her yere el sanatlarını taşımışlardır. Varolan kültürlerini tanıtmalarının yanında başka kültürlerle kaynaşmışlardır. El sanatlarının toplumlar ve insanlar arasında kültürel yakınlaşma sağlamadaki rolü gözardı edilemez.

İnsanların el emeğine gerek gösteren köy el sanatları yapıtları, onları imal edenlerin bilgi, beceri ve duygularını göstermesi hatta bir millete sanat, kültür, gelenek ve göreneklerinin en belirgin bir aynası olması sebebiyle, makine ve tekniğin eseri yapıtların bütün baskılarına karşın her zaman üstün değerlerini korumakta ve aranmaktadır(Altınbaş vd.1979)

El sanatları insanlık tarihi kadar eskidir. İlkel dönemlerde de el sanatlarıyla karışmaktayız.

Birçok ilkel kabileler oymacılıkta, sepet örmede, deri sepilemede ve hatta maden işlemede gerçekten akla durgunluk veren bir beceriye ulaşmışlardır. Tüm bu işlerin, ne denli kaba araçlarla yapıldığı düşünülürse, yüzyıllar süren uzmanlaşma sürecinde, bu zanaatçıların elde ettikleri “işçilik” sabrı ve güveni karşısında şaşırılmamak olanaksızdır.(Gombrich 1972)

Aslında bütün sanatların asılları el sanatıdır. Hatta birçok el sanatlarının önceleri çiftçilik (tarım) içinde toplanmış ve organize olmuş olduğu söylenirse hata yapılmış sayılmaz. Çünkü ekonominin tarihsel süreç içinde gelişim aşamalarının incelenmesinde bu kolaylıkla anlaşılmaktadır(Arlı 1990)

Köy el sanatları insanlar üzerinde sosyal, psikolojik ve ekonomik açılardan pek çok pozitif etkiye sahiptir. Köy el sanatlarını değişik iş kollarını içermesi, yılın her mevsiminde ve günün her saatinde, iş yapabilme yaşına gelmiş her yaşta, cinsiyette ve öğrenim durumunda, sağlam ve sakat bireylere iş olanaklarını sağlanması, materyal temininde ve işleme tekniklerinde dışa bağımlı olunmaması gibi özellikleri gözönünde tutulursa, yurdumuzda giderek artan ve tarım kesiminde gizli ve sürekli işsizlik şeklinde kendini gösteren işsizlik sorunun çözülmesinde bir ölçüde yardımcı olacağı anlaşılır (Kaya 1981).

El sanatları genellikle ikinci iş olarak yapılmaktadır. Tarımla yada başka bir işle uğraşan insanların asıl işlerinden arta kalan boş zamanlarını değerlendirmeleri açısından son derece önemlidir. Elde ettikleri ürünlerden ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra kalan ürünleri satarak ek bir gelir sağlamaktadırlar. Bunun yanında bazı el sanatları ileri derecede gelişme göstererek insanlar için asıl geçim kaynağı durumuna gelmiştir. Bunlarda biri sedefçiliktir. Sedefçilik el sanatları içinde farklı ve özel bir yere sahiptir.

Sedefçilik, gerek yapıldıkları bölgenin kültür özelliklerini taşıması ve gerekse yapıldıkları bölgeye ve yapan kişilere ekonomik katkıda bulunması bakımından önemlidir. El sanatı olarak değerlendirilen sedefçiliğin kullanım alanı çok geniştir. İşlevsel olarak kullanılan ahşap ürünlere uygulanması nedeni ile de büyük önem taşımaktadır. Ev döşemesinde mobilya olarak kullanılan ahşap eşyalardan dekoratif ahşap eşyalara kadar birçok materyalin süslenmesinde kullanılmaktadır.

Sedefçilikte hammadde olarak ceviz ağacı, gümüş tel, sarı pirinç tel, kadife ve sedef kullanılmaktadır. Kullanılan sedef, denizden çıkarılan midyelerin içi alındıktan sonra geriye kalan fosforik özelliğe sahip kabuklardır.

Sedefçiliğin doğduğu bölge ve tarih kesin olarak bilinmemekle beraber Gaziantep te sedef kakmacılık 1963 yılında başlamıştır. Gaziantep te ilk olarak piştol tabancaların tamiriyle ve bu tamir edilen tabancaları üzerindeki sedefler örnek alınmış ve daha sonra yeni ürünler meydana getirilmiştir.

Ülkemizde ise bu sanatın Gaziantep te gelişme ve ilerleme nedeni ise ilin bulunduğu yerin ticaret yolları üzerinde olması ve halkın başka el sanatlarında da ilerlemiş olmasıdır. Gaziantep ili sedefçilik sanatında çok gelişmiş hem iç hem dış piyasaya yönelik üretimlerini arttırmış önemli yörelerimizden birisidir.

Eskiden ayıntap olarak adlandırılan Gaziantep, adını tarihin derinliklerinden, sıfatını ise Milli Mücadeledeki kahramanlıklarla dolu müdafaasından almıştır(Doğan 1997)

Eskiden ayıntap ve aynitap adıyla yazılır, geniş halk kitlesi tarafından ise antep ve entap olarak söylenirdi. Gaziantep'in yetiştirdiği ünlü ilim adamı tarihçi Bedrüddin Ayni'nin

ifadesiyle Gaziantep'in eski adı ve asıl adı "Kala-Füsus"tur. "Kala-ı Füsüs" yüzük kalesi demektir.

Başka rivayete göre buranın halkına zulüm eden AYNİ adında kötü bir hakimi varmış. Bir çok uygunsuz işler yaptıktan sonra ettiklerine pişman olmuş, tövbe etmiş ve yörede yaşayan halk tarafından "Ayni tövbe etti" denmiştir. Daha sonra Ayni tövbe, ayıntap olarak kalmıştır.

Coğrafi konum olarak Gaziantep Batı Anadolu ve Avrupa'yı doğuya bağlayan tarihi İpek Yolu, Kuzey Anadolu'yu güneydeki Orta-Doğu ülkelerine bağlayan ana yolların kesiştiği bir noktada bulunmaktadır. Özellikle Süveyş kanalını açılmasından önce, Avrupa ülkeleri ile yapılan transit ticaret Gaziantep üzerinden sağlanıyordu. Avrupa ile Anadolu'dan gelen mallar, Gaziantep üzerinden Fırat ve Dicle su yollarını izleyerek Basra Körfezine ulaşır, burada Hindistan ve Uzak-Doğu'dan gelen mallarla takas edilerek, kervanlarla Anadolu ve Avrupa'ya taşınırdı.

Gaziantep ili tarih ve folklor zenginliği, mutfak kültürü el sanatlarının çarpıcı güzelliği ve çeşitliliği ile ülkemizin en büyük sanayi ve ticaret merkezlerinden birisi olarak GAP'in cazibe ve metropol kentidir. Gaziantep ilini özellikle tanıtan iki önemli unsur vardır. Birisi Gaziantep mutfağı diğeri ise el sanatlarıdır. El sanatları olarak; bakırcılık, gümüş işlemeciliği, yemenicilik, Antep işi el işlemesi ve sedefçilik yapılmaktadır.

Gaziantep ilinde her ne kadar el sanatları varlıklarını sürdürüyorlar ise e burada yapılan el sanatlarının bazıları bilinen nedenlerle kaybolmaya yüz tutmuşlardır.

Ancak, Gaziantep ili merkezde yapılan sedefçilik sanatına ise giderek artan bir talep söz konusudur, ancak çeşitli sorunlarla varlığını sürdürmektedir.

Bu araştırma ile ülkemizde özellikle Gaziantep ilinde uğraşılan ve uğraşanların ana geçim kaynağı olan sedef kakmacılığın günümüzdeki durumu yöreye ve ülke ekonomisine katkısı, üretilen ürünler, ürünlerin yapımında kullanılan teknikler, kullanılan hammadde ve araç gereçler belirlenmeye çalışılmıştır.

Yapılan bu araştırma, sedef kakmacılığının diğere el sanatlarında olduğu gibi işgücünü değerlendirmesi, önemli bir gelir kaynağı olması, gelenek ve göreneklerimiz günümüzde de yaşatması, turizm açısından ülkemizi tanıtımında önemli rol oynaması açılarından el sanatları konusunda yapılacak diğere araştırmalara yardımcı olacağı düşünülmektedir.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

2.1. Materyal

Araştırmanın materyalini Gaziantep il merkezinde sedef kakmacılığı ile uğraşanlar, üretim teknikleri ve üretilen ürünler oluşturmaktadır.

Gaziantep'e yapılan bir gezi sonucunda ilin genel yapısı itibariyle özel çok değişik el sanatlarıyla uğraşıldığı saptanmıştır. Sedef kakmacılığı ise gerek yapım tekniği ve

gerekse yapılan ürünler yönünden dikkati çekmiştir. Bunun üzerine gerekli ön temaslar yapılmış ve konun araştırılmasına başlanmıştır.

Bu araştırma ile ilgili yazılı kaynaklar YÖK Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Kütüphanesi, Cumhuriyet Üniversitesi Kütüphanesi taranarak elde edilmiştir.

2.2. Metot

ilde sedef kakmacılıkta kullanılan hammaddeler, araçlar ve yapım tekniği, konusunda Arlı (1982)'nin bakır eşya yapım tekniği konularında uyguladıkları, karşılıklı görüşme ve fotoğraflarla belgeleme yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Bu amaçla ildeki sedefkarlarla karşılıklı görüşmeler sırasında kullanılan hammadde, kullanılan araç ve gereç, sedef ürünlerinin yapım tekniği ve yapım aşamaları saptanırken işyerlerinde sedefkarların bilgisine başvurulmuş ve birlikte çalışılmıştır.

Bu çalışmalar sırasında konunun daha iyi anlaşılması ve ayrıntılı bir şekilde açıklanması amacıyla fotoğraflar çekilmiştir. Bir ürün oluşuncaya kadar geçirdiği evreler (ana ürünün belirlenmesi, desen çizimi, bakır telin yerleştirilmesi, sedeflerin yerleştirilmesi, zımparalama ve yakma aşaması, cilalama) genel olarak açıklanmış ve ayrıca bu aşamalar çeşitli ürünlerin yapım aşamaları fotoğraflarla belgelenmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

3.1. Gaziantep İlinde Sedef Kakmacılığında Kullanılan Hammaddeler

Gaziantep il merkezinde yapılan sedef kakmacılığı ürünlerinin hammaddeleri, bu sanatta uğraşan sedefkarlarla yapılan karşılıklı görüşme yöntemiyle, elde edilen bilgiler doğrultusunda belirlenmiştir. Yörede yapılan incelemeler sonucunda hammadde olarak ceviz ağacı kerestesi ve sedef kullanılmaktadır. Bunların dışında metal tel ve kadife kumaş ürününün son aşamasında kullanılan diğer hammaddelerdir.

Sedefkarlar, ceviz ağacını ülkemizin hemen her yöresinde yetiştiriliyor olması nedeni ile kereste olarak iç piyasadan kolaylıkla sağlanmaktadır.

3.1.1. Ceviz (*Juglans regia*)

Ceviz bitkisi Juglandales takımından Juglandaceae familyasından, *Juglans* cinsine mensuptur. Bu familyanın genel özellikleri, bir cinsli, bir evcikli anemogam odunsu bitkilerdir. Yaprakları almaçlı ve aromatik madde ile dolu olan bezelere sahiptir. Çiçekler yapraklanmayala beraber veya ondan sonra oluşurlar. (Anonim 1991).

Ceviz yurdumuzda hemen bütün bölgelerde yerli yada kültür bitkisi olarak bulunur. 1200 metreye kadar çıktığı görülür (Gökmen 1973).

Ceviz ağacının odunundan mobilya yapımında, harp sanayiinde, silahların ahşap kısımlarının ve tüfek kundaklarının yapılmasında faydalanılmaktadır.

Osmanlı ağaç işleme sanatkarları, İslam Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklularının uyguladıkları oyma, şebekeli oyma tekniklerinden sonra geçme (kündekari) tekniğini geliştirmişlerdir. Daha sonra bunlara tahta kakma, sedef, fildişi kakma, gömme ve sedef mozaik tekniklerini de eklemişlerdir (Yücel 1977).

Ağaca uygulanan sedef, bağa ve fildişi gibi yeni maddeler ağaç işlemeciliğini renklendirmiştir (Katmerli 1966).

Sedef kakmacılığının bütün ürünlerinde ceviz ağacı ana hammaddeyi oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise hammaddenin kolay elde edilmesi, ceviz ağacına kolay şekil verilmesi, oyulması ve istenilen motiflerin rahatlıkla işlenmesidir.

3.1.2 Sedef

Midyeler sert zemine yapışarak yaşayan, fitoplankton ve asılı haldeki organiklerle beslenen, cinsiyetleri farklı olan ve yıl boyu yumurtlayabilme özelliğine sahip kabuklu su ürünleridir (Atay 1997)

Ülkemiz sularında bulunan ve ekonomik öneme sahip midye türleri ise Akdeniz midyesi (*Mytilus galoprovincialis*), at midyesi (*Modiolus barbatus*) ve taş midyesi (*Lithophaga lithophaga*) dır (Atay 1997).

Midyelerde kabuklar üç tabakadan oluşmuştur. En dıştaki tabaka kitine benzeyen Conchiolin maddesinden yapılmıştır. Orta tabaka kalsiyum karbonat kristallerini taşımaktadır. En içte ise bu köşiyolin maddesi ile kalsiyum karbonat tabakalarının paralel dizilmesiyle sedef tabakası oluşmuştur. Periostakum ve orta tabaka mantonun yalnız kenar kısımlarından, sedef tabakası ise bütün yüzeyden salgılanmaktadır. (Demirsoy 1978).

Midyeler denizden çıkarılıp kabuklar açılarak içinden midye çıkarıldıktan sonra geriye kalan kabukların iç kısmı sedef olarak kullanılır (Şekil 3.1). denizlerden çıkarılan midyelerden elde edilen sedef tatlı sulardan elde edilenlere göre daha güzel görünüşlü ve daha dayanıklıdır.

Denizlerden çıkarılan midyelerden elde edilen sedefler arasında da farklılık bulunmaktadır. Ülkemiz denizlerinden elde edilen sedeflerle Kuveyt gibi ülkelerden elde edilenler arasında farklılık vardır. Bu ülkelerden çıkarılan midyeler daha dayanıklı, güzel görünüşlü ve fosforik özellikleri fazladır. Sedef kakmacılığında ise özellikle fosforik özelliği fazla olan sedefler tercih edilmektedir.

Şekil 3.1. Midye kabukları

3.1.3 Metal Tel

Sedef kakmacılığın üretim aşamasında kullanılan önemli hammaddelerden biri de metal levhalardan elde edilen tellerdir.

Kullanım kolaylığı için, metal levhaların ince tel haline getirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla metalin bir kalıptan geçirilmesi için, diğer taraftan bir çekme kuvveti uygulaması işlemi yapılmaktadır. Bu işleme çekme denilmektedir (Anık,Dikicioğlu,Vural 1997)

Tel ve tel ürünler, elektrik ve elektronik ekipmanlar, teller, kablolar, yaylar, müzik aletleri, tel sepetleri, ızgaralar ve alışveriş elemanları gibi geniş bir kullanım alanına sahip olan ürünlerdir (Karamış 1999).

Sedef kakmacılığında genellikle kullanılan teller bakır tel ve gümüş tellerdir. Bakır tel esmer ve kızıl renkte gümüş tel ise parlak metal renkte olan madenin çok inceltilmiş şeklindeki şeritlerdir.

3.2. Gaziantep İlinde Sedef Kakmacılığında Kullanılan Araç ve Gereçler

Yörede kullanılan araç ve gereçler çok çeşitli olup yöresel isimleri kullanılarak sunulmuştur.

3.2.1. Kadife

Kadife sedef kakmacılığında çoğunlukla sandıkların içini kaplamak amacıyla kullanılan ve piyasada çok rahatlıkla bulunan havlu yüzlü dokumadır.

3.2.2. Bizler

Uçları sivri, kesik, düz ve bükük şekillerde olan ve yörede çoğunlukla demirden yapılmış bizler kullanılmaktadır (Anonim 1971). Sedef kakmacılığında delme, yarık açma ve sedeflerin yerleştirileceği yuvanın oyulmasında kullanılan araçlardır.

3.2.3. Çekiç

Çeşitli büyüklükte olan bize vurarak yuva açmada ve tellerin yerlerine yerleştirilmesinde kullanılan araçlardır.

3.2.4. Çark

Hızla dönen elmas taş denilen ve sabit bölümden oluşan, sedeflere istenilen büyüklük ve şeklin verilmesinde kullanılan araçlardır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Çark

3.2.5. Kerpeten

Sedefleri küçük parçalara ayırmada kullanılan bir araçtır. Tanımı: Çapraz ve bir mil çevresinde eklemli iki koldan oluşan, bu kolların ucundaki çenelerin sıkıştırılmasıyla kimi cisimleri tutmaya, sıkmaya ve kesmeye yarayan araçlardır. Yörede ise sedefleri küçük parçalara ayırmada kullanılmaktadır.

3.2.6. Keser

Kısa bir sap üzerine takılmış, bit tarafı keskin ağızlı, öbür tarafı köşeli bir alettir (Anonim 1971).

3.2.7. Törpü

Ağaçların ve kalay gibi yumuşak madenlerin kabasını almaya yarayan, dişleri büyük ve oldukça aralıklı eğedir (Anonim 1971).

3.2.8. Rende

Rende, ağaç parçaların yüzeyini talaş kaldırarak düzeltmeye yarayan tıgı alettir. Yörede rende tahtaların kenarlarını düzeltmede kullanılmaktadır.(Anonim 1971).

3.2.9. Pürmüz lambası

Kezzaplanan tahtanın yakılarak renginin koyulaştırılmasında kullanılan tüpe takılı bir borudan alev çıkaran araçtır (Şekil 3.3)

Şekil 3.3. Pürmüz Lambası

3.2.10. Zımpara

Sedefler yapılacak ürüne yerleştirildikten sonra oluşan artıkları temizlemek ve yüzeyi düzeltmek amacıyla kullanılan elektrikle çalışan bir araçtır (Şekil 3.4).

Şekil 3.4. Zımpara

3.2.11. Desen Kalıpları

Önceden hazırlanmış olan desenler mukavva veya sert bir kartonla kalıpları çıkarılmaktadır. Deseni, yapılacak malzemenin üzerine desen kalıpları ile aktarmak çok kolay olmaktadır. Bu kalıpların özelliği ise kullanım sırasında kolay bozulmamasıdır.

Ayrıca yörede sedef kakmacılığında cetvel, pençe, çivi, vernik, çeşitli boyalar ve yapıştırıcılar da kullanılmaktadır.

3.3. Sedef Kakmacılığında İşlem Basamakları

Yörede yapılan incelemeler sonucunda sedefçilikteki işlem basamakları sedefkarlarla birlikte çalışılarak ve bilgi alınarak saptanmış ve fotoğraflarla belgelenmiştir.

3.3.1. Yapılacak ürünün belirlenmesi

İlk aşamada hazırlanmış olarak gelen ceviz keresteleri nemsiz, kuru ve hava alan bir depoya üstüste konulur (Şekil 3.5). Bu kerestelerden ne tür bir ürün yapılacaksa karar verilerek ürüne başlanır. Gaziantep yöresinde en çok koltuk, kanepeler, sandalye, masa, sandık, sehpa, baston, küllük, çerçeve vb. gibi ürünler yapılmaktadır. Yapımında da mobilyacılıkta esas olan kurallar uygulanmaktadır. Daha sonra ise yapılan ürünler sedeflerle işlenmeye hazır hale gelmektedir(Şekil 3.6, 3.7,3.8.).

Şekil 3.5. Hammaddenin depolanmış hali

Şekil 3.6. İşlenmeye hazır sehpa

Şekil 3.7. İşlenmeye hazır sandalye

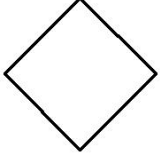
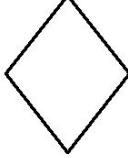
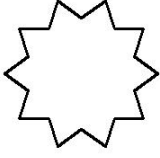
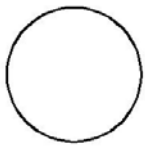

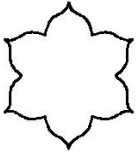
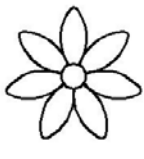

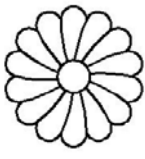

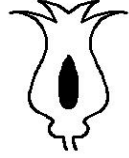
3.3.2. Desen hazırlama

Ürün işlem basamaklarının en önemlilerinden biri olan desen hazırlama yörede büyük bit titizlikle yapılmakta ve çoğunlukla geleneksel desenlerde ürünler üretilmektedir. Yörede kullanılan desenlerin çoğunun kökeni Selçuklu ve Osmanlı hükümdarlığı dönemlerine dayanmaktadır.

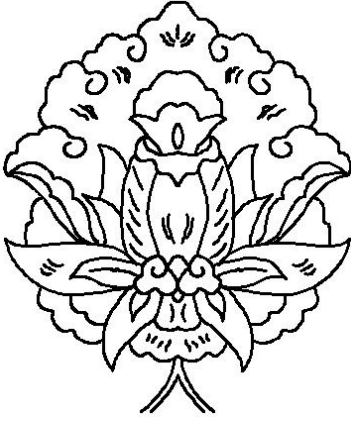
Desenleri yörede ustaları hazırlamaktadır. Ustalar sadece eski desenleri değil aynı zamanda kendi oluşturdukları desenleri de kullanmaktadırlar. Desenleri hazırlarken özellikle uygulayacağı ürünün şekline uygun olmasına çok dikkat edilmektedir.

Kalıplara çizilmiş olan desenler çeşitli şekilde adlandırılmaktadır. Yörede en çok desen kalıplarında kullanılan desenler; Hatayi ve rumi desenlerinin basitleştirilmiş halleri, lale, karanfil, filiz, yıldız, benek, papatya, saksı, şeşberk, kare, ve baklava desenlerin değişik kullanımları vardır. Kullanılan desenlerden bazı örnekler şekil (3.8, 3.9,3.10)'da verilmiştir.

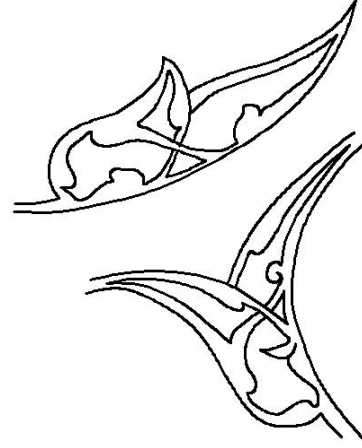
*Hatayi: Muhtelif çiçeklerin dikine kesitinin, anatomik çizgilerinin üsluplaştırılmasıyla ortaya çıkan şekildir (Bırol, Derman 1995)

				
KARE	BAKLAVA	YILDIZ	BENEK	OKUCU
				
ŞEŞBERK	PAPATYA	GÜL	GÜLÇE	ÇINTAMANI
				
FİLİZ	ÇİÇEK	KARANFİL	LALE	

Şekil 3.8. Kullanılan bazı desen örnekleri

3.9. Hatayi motifi örneği

3.10. Rumi motifi örneği

Kalıplar desenin uygulanacağı yere konarak kopya edilir. Desenin ahşap üzerine çizilmesi (Şekil 3.11) da verilmiştir.

Şekil 3.11. Desenin ürün üzerine çizilmesi

3.3.3. Kontür çizgilerine telin yerleştirilmesi

Yörede desenlerin sınırlarını belirleyen çizgilere kontür denilmektedir. Ahşap üzerine desenin kopya edilmesinden sonra desenin kontür çizgileri üzerinden ucu sivri bizlerle çizgi halinde yarıklar açılır. Açılan bu ince yarıklar için tel (Gümüş yada bakır) küçük çekiçlerle vurularak yerleştirilir. Böylece kontür çizgileri tellerle belirginleştirilmiş olur (Şekil 3.12).

Ayrıca, yörede bazı ürünlerde şam işi teknik denilen bir yöntem de uygulanmaktadır. Bu yöntemde sedef parçalarının etrafı ince madeni tellerle çevrilerek desen oluşturulmaktadır(Yücel 1977).

Şekil 3.12. Kontür çizgilerine telin yerleştirilmesi

3.3.4. Sedef yuvalarının oyulması

Yörede desenlerin kontür çizgileri tellerle belirlendikten sonra sedef yuvalarının oyulması gerekir. Sedef yuvaları bir biz ve çekiç yardımıyla oyulur. Bu oyma işlemi ne çok derin ne de çok yüzeyle yapılmamalıdır. Sedeflerin rahatlıkla yerleştirilmesi için oyma işlemi çok olduğunda sedef yüzeyden aşağıda, az olduğunda ise sedef yüzeyden üstte kalacağından görünüm bozulmaktadır. Bu oyma işi zamanla kazanılan bir ustalık gerektirmektedir. Sedef yuvalarının derinliği ise ortalama 0.5 cm olmalıdır. Sedef yuvalarının bizlerle oyulması Şekil 3.13’de verilmiştir.

Şekil 3.13. Sedef yuvalarının bizle oyulması işlemi

3.3.5. Sedeflere şekil verme işlemi

Bu aşamada midye kabukları kerpeten ile ikiye ve üçe ayrılır ve kırılmış midye kabukları elde edilir (Şekil 3.14). Kırılan midye kabukları desenin şekline göre çarkta yontulur. Ayrıca sedefin kenarları desene göre yontulurken her iki yüzü de çarkta düzeltilir (Şekil 3.15).

Şekil 3.14. Kerpetenle midye kabuklarının kırılması işlemi

Şekil 3.15. Midye kabuklarının her iki tarafının da çarkta düzeltilmesi

Bu işlemde sedef daha önce hazırlanan ve oyulan sedef yuvasına yerleşecek şekilde hazırlanmış olur. Hazırlanan parçalar desenin yüzeyini dolduracak şekilde yapıştırılmadan yerleştirilir. Bu işlem Şekil 3.16' da verilmiştir.

Şekil 3.16. Sedefi yuvalarına yapıştırılmadan konulan ürün

3.3.6. Sedeflerin yerleştirilmesi

Sedeflerin yuvalarına yerleştirilmesi aşmasında yapıştırıcı olarak ceviz ağacı tozu ile ağaç tutkalından özel olarak hazırlanmış bir harç kullanılmaktadır. Şekil 3.17'de yapıştırıcı olarak kullanılan ceviz ağacının tozu görülmektedir.

Şekil 3.17. Ceviz ağacının tozu

Daha önce yapıştırılmadan yerleştirilen sedefler yuvalarından çıkarılır. Sonra bu yuvalara hazırlanmış olan harç sürülür ve tekrar sedefler yuvalarına yerleştirilir (Şekil 3.18). Bu işlem tamamlandıktan sonra harç kurumaya bırakılır.

Şekil 3.18. Sedeflerin harç ile yuvalarına yerleştirme işlemi

3.3.7. Zımparalama ve renklendirme işlemi

Harç kurduktan sonra sedefler yuvalara tamamen yerleşmiş olmaktadır. Kalan harç artıklarının temizlenerek yüzeyin pürüzsüz olması için zımparalama işlemi

yapılmaktadır. Bu işlemde elektrikli bir zımpara aleti kullanılmaktadır. Tamamen zımparalama işlemi bitmiş olan sandık örneği ise Şekil 3.19’de sunulmuştur.

Şekil 3.19. Zımparalama işlemi bitmiş sandık

Zımparalama işleminden sonra yapılan ürüne renk vermek amacıyla yakma işlemi yapılmaktadır. Bu amaçla zımparalanarak düzeltilmiş yüzeye kezzap sürülmektedir. Kezzabın sürülme nedeni ise ağacın kezzabı emerek yakma işleminin daha kolay ve düzenli bir şekilde olmasını sağlamak içindir. Kezzaplanarak yanmaya hazırlanmış ürün Şekil 3.20’de verilmiştir.

Şekil 3.20. Kezzap sürme işlemi

Kezzap sürüldükten sonra ürün pürmüz lambası ile yakılır (Şekil 3.21). yakma işleminden sadece ahşap etkilenmekte ve rengi koyu kahve ile siyah arası bir renk olmaktadır. Sedefler ise alevden etkilenmezler. Yakma işleminden sonra sedefler renk olarak koyu zemin üzerinde daha belirgin olarak göze çarpılmaktadırlar.

Şekil 3.21. Yakma işlemi

3.3.8. Cilalama işlemi

Yakılarak rengi değiştirilen ürün cilalamaya hazır hale gelmektedir. Burada kullanılan cila, Osmanlı cilası olarak bilinmektedir. Yörede çeşitli ağaç özlerinden elde edilen bu cilanın en önemli özelliği kullanıldığı ürünü çok iyi korumasıdır. Bu da bu cila ile

cilalanmış ürünü ağaç zararlılarından korumaktadır. Cila kullanılmadan önce kuru haldedir (Şekil 3.22). kullanılacağı zaman ısıtılarak sıvı hale getirilmektedir. Isıtılarak sıvı hale getirilen cila yüzeye sürülmeden önce yüzey tekrar silinerek temizlenir. Sıvı haleden olan cila fırça ile yüzeye sürülür (Şekil 3.23). Cila bir bez yardımıyla yüzeye eşit şekilde yayılır.

Şekil 3.22. Cilanın kuru hali

Şekil 3.23. Cilanın yüzeye sürülme işlemi

3.4. Gaziantep İlinde Sedef Kakmacılık Tekniği ile Yapılan Ürünler

Sedef kakma ev dekorasyonunda kullanılan ahşap eşyalarda görülmektedir. Günümüzde ev dekorasyonunun yanısıra ayrıca kişisel özel eşyaların süslenmesinde, turistik ve hediyelik eşya süslenmesinde de kullanılmaktadır. Sedef kakmacılığın kullanıldığı diğer bir alan ise saray ve mescit süslenmesidir.

Sedefle süslenen eşyaların göze hoş görünmesi ve eşyaya özel bir değer katması nedeni ile de günümüzde halen Gaziantep ilinde yapılmaya devam etmektedir.

Yörede kullanılan ve satışı yapılan ürünlerin bazıları şu şekilde gruplandırılmıştır.

3.4.1. Oturma grupları

Oturulan yerlerin süslenmesine ve türlü amaçlarla donatılmasına yarayan taşınır eşyaya mobilya denilmektedir. Yörede sedef kakmacılıkla yapılan oturma gruplarından bir örnek Şekil 3.24’de verilmiştir.

Şekil 3.24. Oturma grubu

Yörede siparişe göre değişik modellerle ve ebatlarda sandalye, koltuk, kanep ve tabure üretilmektedir (Şekil 3.25).

Şekil 3.25. Sandalye

3.4.2. Sandıklar

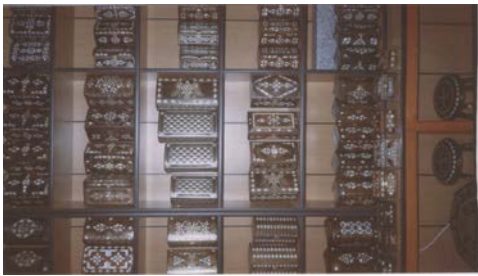
Sandık, içerisine çeşitli materyaller konabilen kapalı, dört köşeli ev eşyasıdır. Özellikle Türk adetlerinde sandığın önemli bir yeri vardır. Genç kızlar evlenirken çeyizinde mutlaka çeyiz sandığı yer alır. Özellikle bu eşyayı daha değerli yapmak için ürün sedefle işlenmiştir. Yörede yapılan incelemeler sonucunda Osmanlılar döneminde çok çeşitli çeyiz sandıklarının üretildiği günümüzde ise bu sandıkların model olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Yörede üretilen ve farklı amaçlarla kullanılan sandık örnekleri Şekil 3.26, 3.27, 3.28’de verilmiştir.

Şekil 3.26. Çeyiz sandığı

Şekil 3.27. Kuyumcu sandığı (açık görünüşü)

Şekil 3.28. Çeşitli büyüklüklerde ve modellerde mücevher sandıkları

3.4.3. Sehpalar

Sehpalar, özellikle ev ve işyeri dekorasyonunda oturma gruplarını tamamlamak amacıyla kullanılan küçük masalardır. Yörede üretilmiş sehpa örnekleri Şekil 3.29, 3.30, 3.31’da verilmiştir.

Şekil 3.29. Zigon sehpa

Şekil 3.30. Kümbet

Şekil 3.30. Fiskos

3.4.4. Aynalar ve Çerçevesi

İlde yapılan çerçeve ve ayna çerçeveleri sedeflerle işlenmektedir. Aynanın kenarını ve resim çerçevelerini oluşturan ahşap kısım sedeflerle işlenir (Şekil 3.32).

Şekil 3.32. Çerçevesi

3.4.5. Silahlar

Yörede üretilen tüfek, tabanca ve kılıçların sap kısımları sedeflerle süslenmiş ve işlemlerde Osmanlı dönemi desenler kullanılmıştır.

Yörede üretilmiş ve sedeflerle süslenmiş tüfek, tabanca, ve kılıç örnekleri Şekil 3.33, 3.34, 3.35’de verilmiştir.

Şekil 3.33. Tüfekler

Şekil 3.34. Tabancalar

Şekil 3.35. Kılıçlar

3.4.6. Oyun araçları

Yörede yapılan satranç, dama ve tavla vb. gibi oyun araçlarının hem dış yüzeyler hem de oyun oynama düzenlerini sedeflerle süslenmiştir. Örnekler Şekil 3.36,3.37’de verilmiştir.

Şekil 3.36. Tavla

Şekil 3.37. Satranç takımı

3.4.7. Bastonlar

Baston, yürürken dayanmak için kullanılan, sapı genellikle kıvrık bir araçtır. Günümüzde süslemeli olanlar dekoratif bir unsur olarak da kullanılmaktadır. Şekil 3.38’de sedeflerle süslenmiş baston örnekleri görülmektedir.

Şekil 3.38. Bastonlar

3.4.8. Takunyalar

Günümüzde sadece dekoratif amaçla kullanılan takunyalar yörede çeşitli büyüklüklerde sedeflerle süslenerek üretilmektedir (Şekil 3.39).

Şekil 3.39. Takunyalar

3.4.9. Diğer ürünler

Ayrıca yörede rahle, sini altı, telefonluk, küllük, beşik, dolap vb. ürünlerde üretilmekte ve sedeflerle süslenmektedir. Bunların dışında siparişe göre verilen ürünler üzerine de sedef süsleme yapılabilmektedir. Yörede üretilmiş çeşitli ürün örnekleri şekillerde verilmiştir.

Şekil 3.40. Rahle

Şekil 3.41. Sini altı

Şekil 3.42 Telefonluk

Şekil 3.43. Küllükler

Şekil 3.44. Dolap

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

El sanatları içinde özel bir yeri olan sedef kakmacılık ülkemizin ancak birkaç yöresinde yapılmakta ve bu sanatla geçimini sağlayanlar bulunmaktadır. Sedef kakmacılık Kahramanmaraş ve Adıyaman illerimizde az da olsa yapılmasına rağmen Gaziantep en önemli merkez konumundadır. Üretilen ürünler günlük kullanım eşyası olarak ya da turistik amaçla satılmaktadır.

Gaziantep yöresinde yapılan sedef kakmacılıkta geçmişten günümüze halen aynı yapım teknikleri kullanılmaktadır. Teknolojik gelişmelerden yararlanmış fakat kullanılan malzeme de yozlaşma olmamıştır.

Gaziantep ilinde bu sanatla geçimini sağlayanlar bilgilerini ustalarından, babalarından ya da yakınlarından öğrenmektedirler. İl merkezinde bu sanatla uğraşan yaşlı ustalar olmasına rağmen bu mesleğe çırak veya yardımcı bulmak en büyük sorundur. Gelirin az olması ve ilköğrenimi bitiren öğrencinin yaşının büyük olması nedeniyle ustalar çırak bulmada ve onları yetiştirmekte zorlanmaktadır. Sedef kakmacılık sanatının en önemli sorunlarından biri olan çırak ve yardımcı sorunun ortadan kaldırılması gerekmektedir. Aksi takdirde bu sanatı devam ettiren yeni nesil olmayacaktır.

Çıraklık eğitim merkezlerinde ve sanat okullarında bütün el sanatlarında olduğu gibi bu sanata da yer verilmeli ve desteklenmelidir. Özellikle turistik bölgelerde yeterli tanıtım ve propaganda ile sedef kakmacılık sanatının geliştirilmesi ve üretilen ürünlerin pazarlanması ve ihracatı mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Altınbaş, E.T.,Gürtanın, N.,Kaya, F., Arlı, M. 1979. Köy Sanatları. Ders Notu. A.Ü. Ziraat Fak. Teksir No: 20, Ankara.
- Anık, S., Dikicioğlu, A., Vural M. 1997. İmal usulleri. İTÜ Makine Fak. Birsen Yayınevi. İstanbul.
- Anonim. 1971. Meydan Larousse Büyük Lugat Ansk. Meydan Gazetecilik ve Neşriyat.
- Anonim.1991. Bitkilerden elde edilen boylarla yün ipliklerinin boyanması. T:C: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Küçük Sanatlar ve Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü, s. 50, Ankara.
- Arlı, M. 1981. El sanatlarının gerileme, kaybolma ve üretim biçimlerinin değişme nedenleri ile geliştirme ve yaşatılmasına ilişkin öneriler. I. Ulusal El Sanatları sempozyumu. E.Ü. G.S.F. Anadolu El Sanatları Enstitüsü Yayın No: 1 Semp. Kongre Bildirileri Dizisi: 1, Ege Üniv. Matbaası, İzmir.
- Arlı, M. 1990. Köy El Sanatları. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 1185. Ankara.

- Atay, D. 1997. Kabuklu Su Ürünleri ve Üretim Tekniği. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayın No: 1478, Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara.
- Biol, İ., Derman, Ç.1995. Türk Tezyini Sanatlarında Motifler. Kültür ve Sanat Vakfı. Kubbealtı İktisadi İşletmesi. İstanbul.
- Demirsoy, A. 1978. Yaşamın Temel Kuralları(Omurgasızlar) Cilt 2. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, s. 143., Ankara.
- Doğan, M.K. 1997. Gaziantep. Gaziantep İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, s. 40, Gaziantep.
- Doğan, M.K. 1999. Gaziantep El ve Ev Sanatları. Gaziantep İl Turizm Müdürlüğü Arşivi, s. 70, Gaziantep.
- Gombrich, E.H. 1982. The Stoy of Art. Phaidon Press Limited Çeviren; Cömert B. 1976. Sanatın Öyküsü. Remzi Kitapevi. Ankara.
- Gökmen, H. 1973. Kapalı Tohumlular. Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü Yayın No: 564. Seri No: 53. Şart Matbaası. Ankara.
- Karamış, M.B. 1999. İmalat Yöntemleri. Erciyes Üniversitesi Mühendislik Fak. Makine Mühendisliği Böl. S. 356. Ankara.
- Katmerli, C. 1966. Türk Sanatında Türk Düşüncesinin Yeri ve Etkileri “Türk Yurdu”. İstanbul.
- Kaya, F. 1981. El ve Köy Sanatları Çerçevesinde Bakırın İşlenmesi Üzerinde Bir Araştırma. A.Ü. Ziraat Fak. Yayınları No: 757. Ankara.
- Yücel, E. 1977. Osmanlı Ağaç İşçiliği. Kültür ve Sanat Dergisi, s. 58-63. Kültür Bakanlığı. İstanbul.

